नीतिचन्द्रिका

परदारान् परद्रव्यं परीवादं परस्य च ।
परिहासं गुरोः स्थाने चापल्यं च विवर्जयेत् ॥ ५१ ॥

पदविभागः

पर-दारान्, पर-द्रव्यम्, परी-वादम्, परस्य, च, परि-हासम्, गुरोः, स्थाने, चापल्यम्, च, विवर्जयेत् ।

अन्वयः

परदारान्, परद्रव्यं, परस्य परीवादं, परिहासं च (त्यजेत्) । गुरोः स्थाने चापल्यं च विवर्जयेत् ।

कठिनपदार्थः

- दाराः – पत्नी ।
- द्रव्यम् – सम्पत् ।
- परीवादः – निन्दनम् ।
- चापल्यम् – चपलता ।

नीतिचन्द्रिका

परदारान् परद्रव्यं परीवादं परस्य च ।
परिहासं गुरोः स्थाने चापल्यं च विवर्जयेत् ॥ ५१ ॥

भावार्थः

अन्यस्य भार्याम्, अन्यस्य सम्पत्तिम्, अन्यस्य निन्दनम्, गुरुविषये परिहासं, चपलतां (चाञ्चल्यं) च त्यक्तव्यम् ।

नीतिचन्द्रिका

परोपकरणं येषां जागर्ति हृदये सताम् ।
नश्यन्ति विपदस्तेषां सम्पदः स्युः पदे पदे ॥ ५२ ॥

पदविभागः

पर-उपकरणम्, येषाम्, जागर्ति, हृदये, सताम्, नश्यन्ति, विपदः, तेषाम्, सम्पदः, स्युः, पदे, पदे ।

कठिनपदार्थः

- सताम् - सत्पुरुषाणाम् ।

अन्वयः

येषां सतां हृदये परोपकरणं जागर्ति, तेषां विपदः नश्यन्ति । (तेषां) सम्पदः पदे पदे स्युः ।

नीतिचन्द्रिका

परोपकरणं येषां जागर्ति हृदये सताम् ।
नश्यन्ति विपदस्तेषां सम्पदः स्युः पदे पदे ॥ ५२ ॥

भावार्थः

येषां सत्पुरुषाणां हृदये परोपकारभावः सदा भवति, तेषां कष्टानि नाशं प्राप्नुवन्ति । प्रतिक्षणं तेषां सम्पदः वर्धन्ते ।

नीतिचन्द्रिका

परोक्षे कार्यहन्तारं प्रत्यक्षे प्रियवादिनम् ।
वर्जयेत्तादृशं मित्रं विषकुम्भं पयोमुखम् ॥ ५३ ॥

पदविभागः

परोक्षे, कार्य-हन्तारम्, प्रत्यक्षे, प्रिय-वादिनम्, वर्जयेत्, तादृशम्, मित्रम्, विष-कुम्भम्, पयो-मुखम् ।

अन्वयः

परोक्षे कार्यहन्तारं, प्रत्यक्षे प्रियवादिनं मित्रं पयोमुखं विषकुम्भम् (इव यः वर्तते) । तादृशं (मित्रं) वर्जयेत् ।

कठिनपदार्थः

- हन्ता – नाशयिता ।
- वर्जयेत् – त्यजेत् ।
- पयः – दुग्धम् ।

नीतिचन्द्रिका

परोक्षे कार्यहन्तारं प्रत्यक्षे प्रियवादिनम् ।
वर्जयेत्तादृशं मित्रं विषकुम्भं पयोमुखम् ॥ ५३ ॥

भावार्थः

यः परोक्षे कार्यं नाशयति, प्रत्यक्षं प्रियं वचनं च भाषते तादृशं मित्रं दूरे स्थापनीयम् । कथमिव? दुग्धस्य आवरणयुक्तं विषकुम्भम् इव ।

नीतिचन्द्रिका

पादपानां भयं वातात् पद्मानां शिशिराद्भयम् ।
पर्वतानां भयं वज्रात् साधूनां दुर्जनाद्भयम् ॥ ५४ ॥

पदविभागः

पादपानाम्, भयम्, वातात्, पद्मानाम्, शिशिरात्, भयम्, पर्वतानाम्, भयम्, वज्रात्, साधूनाम्, दुर्जनात् भयम् ।

अन्वयः

पादपानां वातात् भयं, पद्मानां शिशिरात् भयं, पर्वतानां वज्रात् भयं, साधूनां दुर्जनात् भयं (भवति) ।

कठिनपदार्थः

- पादपः – वृक्षः ।
- पद्मम् – कमलम् ।

नीतिचन्द्रिका

पादपानां भयं वातात् पद्मानां शिशिराद्भयम् ।
पर्वतानां भयं वज्रात् साधूनां दुर्जनाद्भयम् ॥ ५४ ॥

भावार्थः

वायुकारणात् वृक्षाः भयम् अनुभवन्ति । पद्मानि शिशिरात् (शीतकालात्) भीतिम् अनुभवन्ति । पर्वताः वज्रायुधात् भीताः भवन्ति । साधवः दुर्जनात् भीतिम् अनुभवन्ति ।

नीतिचन्द्रिका

पादाभ्यां न स्पृशेदग्निं गुरुं ब्राह्मणमेव च ।
नैव गां च कुमारीं च न वृद्धं न शिशुं तथा ॥ ५५ ॥

पदविभागः

पादाभ्याम्, न, स्पृशेत्, अग्निम्, गुरुम्, ब्राह्मणम्, एव, च, न, एव, गाम्, च, कुमारीम्, च, न, वृद्धम्, न, शिशुम्, तथा ।

अन्वयः

पादाभ्याम् अग्निं, गुरुं, ब्राह्मणं च न स्पृशेत् । नैव गां, न कुमारीं, न वृद्धं तथा शिशुं च (न एव स्पृशेत्) ।

कठिनपदार्थः

- अग्निः – वह्निः ।

नीतिचन्द्रिका

पादाभ्यां न स्पृशेदग्निं गुरुं ब्राह्मणमेव च ।
नैव गां च कुमारीं च न वृद्धं न शिशुं तथा ॥ ५५ ॥

भावार्थः

पादाभ्यां वह्निं, गुरुं, ब्राह्मणं, धेनुं, कुमारीं, वृद्धं, शिशुं च नैव स्पृशेत् ।